

Жданкіна Л. К.,
аспірант

Інституту законодавства Верховної Ради України

АНАЛІЗ ДОСВІДУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЛІКУ ЗУСТРІЧНИХ ОДНОРІДНИХ ВИМОГ ЯК СПОСОБУ ПРИПИНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ НА ПРИКЛАДІ ОКРЕМИХ КРАЇН ЄС

THE ANALYSIS OF THE EXPERIENCE OF CIVIL LEGAL ADJUSTING OF SET-OFF AS A WAY OF TERMINATION OF CIVIL OBLIGATIONS ON THE EXAMPLE OF INDIVIDUAL EU COUNTRIES

Стаття присвячена проблемам правового регулювання інституту заліку в національних законодавствах країн-членів ЄС. Визначено основні риси інституту припинення зобов'язання зарахування у праві європейських країн. Досліджено природу заліку як способу припинення та виконання зобов'язання. Розкрито особливості правового регулювання зарахування зустрічних однорідних вимог як способу завершення цивільних зобов'язань у праві Німеччини. Досліджено механізм реалізації відносин без приводу заліку за законодавством Німеччини. Акцентовано увагу на необхідності імплементації окремих норм цивільного законодавства Німеччини в національне законодавство України. Визначено особливості застосування інституту заліку в англосаксонському праві. Встановлено винятково договірну природу інституту заліку у праві Великої Британії. Досліджено особливість здійснення заліку за умови позадоговірного регулювання у праві Великої Британії. Проведено аналіз норм цивільного законодавства Франції щодо врегулювання порядку здійснення заліку. Розкрито особливості здійснення заліку як способу погашення зобов'язання. Вивчено зміст Цивільного кодексу Франції на предмет законодавчого закріплення способів здійснення заліку. Встановлено основні особливості моделі заліку за французьким законодавством. Розкрито специфіку проведення заліку за умови множинності вимог. Досліджено спосіб зарахування зустрічних однорідних вимог за цивільним законодавством Франції у разі поступки боргу. Автор акцентує увагу на моделі відносин зарахування зустрічних вимог за умови існування зобов'язань, виражених у різних валютах. Окреслено перспективні напрями удосконалення вітчизняного законодавства з урахуванням досвіду європейських країн.

Ключові слова: припинення зобов'язання, боржник, залік, цивільно-правове регулювання, цивільне законодавство.

Стаття посвячена проблемам правового регулювання інституту зачета в національних законодавствах стран-членов ЕС. Определены основные черты института прекращения обязательства зачисления в праве европейских стран. Исследована природа зачета как способа прекращения и исполнения обязательства. Раскрыты особенности правового регулирования зачета встречных однородных требований как способа завершения гражданских обязательств в праве Германии. Исследован механизм реализации отношений по поводу зачета по законодательству Германии. Акцентировано внимание на необходимости имплементации отдельных норм гражданского законодательства Германии в национальное законодательство Украины. Определены особенности применения института зачета в англосаксонском праве. Установлено исключительно договорную природу института зачета в праве Великобритании. Исследована особенность осуществления зачета при условии внедоговорного регулирования в праве Великобритании. Проведен анализ норм гражданского законодательства Франции по урегулированию порядка осуществления зачета. Раскрыты особенности осуществления зачета как способа погашения обязательства. Изучено содержание Гражданского кодекса Франции на предмет законодательного закрепления способов осуществления зачета. Установлены основные особенности модели зачета по французскому законодательству. Раскрыта специфика проведения зачета при множественности требований. Исследован способ зачисления встречных однородных требований по гражданскому законодательству Франции в случае уступки долга. Автор акцентирует внимание на модели отношений зачета встречных требований при условии существования обязательств, выраженных в разных валютах. Определены перспективные направления совершенствования отечественного законодательства с учетом опыта европейских стран.

Ключевые слова: прекращение обязательства, должник, зачет, гражданско-правовое регулирование, гражданское законодательство.

The thesis is devoted to problems of legal adjusting of the institute of set-off in the national legislation of the EU members. The main features of the institute of set-off in the right of European countries were determined. The author examines the nature of the set-off as the method of termination and as the method of fulfill the obligation. The peculiarities of the legal adjusting of the institute of set-off as a way of termination of civil obligations in the law of Germany were revealed. It was investigated the mechanism of realization of relations concerning the set-off by the legislation of Germany. The attention in the thesis was also payed to the need for the implementation of certain norms of German civil law in the national legislation of Ukraine. The peculiarities of application of the institute of set-off in the Anglo-Saxon law were determined. It was established exclusively contractual nature of the institute of set-off in the law of Great Britain. The peculiarity of the set-off under the condition of contractual regulation in the law of Great Britain was researched. The analysis of the norms of French civil law has been carried out for the purpose of settling the procedure for the implementation of the set-off. The peculiarities of realization of the set-up as a way of repayment of the obligation were disclosed. The content of the French Civil Code has been researched on the subject of legislative consolidation of methods of realization the set-off. The basic features of the set-off model according to French law were established. The specifics of the set-off were disclosed, provided multiple requirements were met. The method of admission of countermeasures to homogeneous requirements under French civil law in case of a debt execution was investigated. The author focuses on the model of the set-off relations of to the existence of obligations expressed in different currencies. The prospective directions of improvement of the domestic legislation taking into account the experience of European countries were proposed.

Key words: cessation of obligation, debtor, set-off, civil law adjusting, civil law.

Розвиток вітчизняного законодавства відбувається в умовах постійної еволюції форм і моделей цивільних, господарських та адміністративних відносин. Законодавство України все частіше потребує змін, оскільки не спроможне ефективно забезпечувати той рівень розвитку суспільних відносин, який встановлюється у державі. Вітчизняний законодавець має постійно перебувати у пошуку ефективних нормативно-правових регуляторів тих чи інших аспектів суспільних відносин. Одним із таких напрямів є проблема застосування та регулювання інституту припинення зобов'язання зарахування зустрічних однорідних вимог. Цей спосіб припинення зобов'язання є одним із найбільш відомих та поширених у правових доктринах і законодавчих практиках, а тому цілком природним та об'єктивним є інтерес, який необхідно проявити, досліджуючи, зокрема, закордонний досвід у цьому аспекті.

Крім того, важливо розуміти, що інтеграційні процеси, що нині відбуваються в Україні, потребують пошуку нових форм та методів правового регулювання окремих моделей взаємовідносин, що пов'язано з необхідністю уніфікації та приведення у відповідність вітчизняних стандартів правового регулювання до європейських. Зазначене вище, а також зростаюча міжгалузева значущість інституту зарахування зустрічних однорідних вимог повною мірою пояснюють актуальність цього напрямку дослідження.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної науки цивільного права окрему увагу спеціальному вивченню зарахування зустрічних однорідних вимог як способу припинення цивільних зобов'язань за законодавством країн ЄС приділяло вкрай мало фахівців. Натомість ця проблема широко висвітлена у працях закордонних дослідників. Серед основних робіт, на які варто звернути увагу, досліджуючи інститут припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних вимог у законодавстві країн ЄС, варто виокремити праці Г.М. Будневої, Є.О. Васильєва, О.В. Грібанова, В.В. Зайцевої, М.В. Горбачової, А.В. Єгорова, І.О. Зеніна, І.І. Новосельцева, В.І. Степанова та ін.

Мета статті – дослідити моделі та способи регулювання зарахування зустрічних однорідних вимог як засобу припинення цивільних зобов'язань на прикладі окремих країн ЄС із метою пошуку напрямів удосконалення вітчизняного законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан розвитку цивільного законодавства в країнах ЄС ознаменувався істотним впливом інтеграційних факторів, що зумовило необхідність створення спільної системи права у межах ЄС, яка б визначала принципи, засади, а інколи – і конкретний порядок реалізації суспільних відносин у тій чи іншій сфері. З огляду на важливість інституту припинення зобов'язань зарахування зустрічних однорідних вимог та його спорідненість із торговельним і комерційним правом, законодавці більшості європейських країн підійшли до проблеми його законодавчого

забезпечення системно, визначивши за пріоритет створення єдиних правил реалізації взаємного зарахування зобов'язання.

Варто наголосити на тому, що зарахування зустрічних вимог є одним зі способів умовного виконання зобов'язання, оскільки доктрина права більшості європейських країн виходить із того, що виконання зобов'язання має відбуватися в будь-якій формі й обсягах, але однозначна відмова від виконання неможлива.

Тобто зарахування зустрічних однорідних вимог розцінюється як засіб захисту прав відповідача або спосіб зменшення вимог позивача пред'явленням непогашених вимог (що виникли в результаті іншого правочину) до позивача відповідачем [9, с. 11].

Г.М. Буднева зазначає, що «залік (compensation, Aufrechting, Vorrechnung, set-off) як засіб припинення зобов'язання визнається всіма правовими системами континентальної Європи. Порядок здійснення заліку й умови, за яких залік може бути використаний для припинення зобов'язання, досить докладно врегульовані цивільними кодексами, а серед основних ознак та підстав заліку варто виокремити існування взаємної заборгованості сторін; зарахуванню підлягають лише однорідні за своїм предметом вимоги; строк виконання зобов'язання, яке буде зараховуватися, має настати» [1, с. 489–493].

Отже, можна дійти висновку, що вимоги, які висуваються до зустрічних зобов'язань щодо можливості проведення їх взаємного зарахування у законодавствах країн ЄС, тотожні тим, що містяться у вітчизняному ЦК України. Це пояснюється переважно тим, що зарахування зустрічних однорідних вимог є загальновідомим інститутом римського цивільного права, який у процесі його рецепції був поширений майже у всі правові системи сучасності.

Варто підкреслити, що правові системи більшості європейських країн містять тотожні і навіть абсолютно однакові норми, що регулюють припинення цивільних зобов'язань зарахуванням зустрічних однорідних вимог, але водночас варто наголосити і на наявності відмінностей. Як зазначають В.В. Безбах та В.К. Пучинський, «основною відмінною рисою зарахування зустрічних однорідних вимог у Великій Британії є застосування цього цивільно-правового інституту лише за домовленістю між сторонами або за заявою відповідача у процесі судового розгляду, натомість у континентальній системі залік є способом припинення зобов'язань, предметом яких є замінні речі» [3].

Проте, як акцентує увагу Г.М. Буднева, у праві Великої Британії зарахування зустрічних вимог взагалі не має законодавчого регулювання. Цей спосіб припинення зобов'язань не застосовується для припинення договірних зобов'язань тільки через існування таких вимог. Для застосування заліку з метою врегулювання відносин між сторонами необхідне укладення окремого договору [1, с. 489–493]. Однак варто підкреслити, що, хоча у Великій Британії відсутнє законодавче забезпечення зарахування однорідних вимог як цілісного цивільно-правового інсти-

туту, англійське право виробило низку принципів провадження заліку.

Важливим аспектом виникнення можливості у сторін договірних відносин застосувати один до одного залік (set-off) як спосіб припинення зобов'язань є неможливість захисту права кредитора іншим, крім зарахування однорідних вимог, засобом. Така умова демонструє, що зобов'язання повинно бути виконано навіть щодо несумлінного контрагента, а тому дає всі підстави засвідчити, що в англосаксонському праві зобов'язання є не просто моделлю відносин, а характеристикою, ознакою чи властивістю суб'єкта цивільних відносин. Тобто мова йде про те, що наявність в особи зобов'язання дає можливість використати таке зобов'язання в подальшому у порядку поступки боргу, факторингу або будь-яким іншим способом, але зобов'язання перетворюється на об'єкт цивільного обороту.

Із цих позицій можливість автоматичного застосування зарахування зустрічних однорідних вимог як способу припинення такого зобов'язання шкодить цивільному та комерційному обороту. Оскільки невиконане зобов'язання автоматично породжує у кредитора-особи, яка таке зобов'язання не виконала, права звернення стягнення за цим зобов'язанням на інші активи або майнові чи немайнові права боржника. Але задоволення вимог за рахунок зустрічного зобов'язання також можливе і навіть здається більш раціональним та доцільним із погляду тих витрат, які кредитор вчинятиме під час звернення про стягнення за зобов'язанням на інше майно боржника.

Така позиція англійської цивільно-правової традиції видається нам суперечливою, хоча і раціональною щодо того, що невиконання зобов'язання має породжувати певні більш істотні юридичні наслідки, ніж зарахування зустрічного зобов'язання. Саме в цьому контексті посиленій режим захисту прав кредиторів через обов'язковість настання відповідальності за невиконане зобов'язання є, на нашу думку, одним з елементів стабільності цивільних відносин і непопущеності принципів цивільного обороту. Однак, на наш погляд, найбільш актуальним із погляду належності вітчизняної правової системи до континентальної є дослідження інституту припинення цивільних зобов'язань зарахуванням зустрічних однорідних вимог за законодавством Франції та Німеччини.

Так, привертає увагу положення ст. 1234 Цивільного кодексу Франції (далі – ЦК Франції), згідно з яким залік є одним зі способів погашення зобов'язання. Тому акцентуємо увагу на конструкції «погашення». Тобто не існує розподілу на виконання/невиконання, а передбачається обов'язкове погашення зобов'язання у будь-який спосіб. Важливість такої конструкції та її неординарність із позиції категоріального апарату вітчизняної науки цивільного права можна сформулювати так:

– погашення означає відсутність можливості залишення зобов'язання без уваги або повного невиконання;

– погашення передбачає обов'язковість задоволення хоча б частини вимог кредитора;

– погашення як правова категорія розкриває можливість для застосування великої кількості способів його практичної реалізації.

«Французький» підхід до взаємозаліку визначає його як абсолютно практичний спосіб забезпечення прав кредитора. Але у разі господарської неспроможності суб'єкта та запровадження механізмів банкрутства проведення зарахування неможливе, і тому такий правочин у разі його вчинення визначатиметься судами досить обмеженим. Це свідчить про те, що доктрина цивільного права у Франції надає перевагу реабілітації прав боржника, а не беззаперечному погашенню вимог кредитора [5, с. 224–225].

Отже, регулюється процедура зарахування зустрічних однорідних вимог, яка у французькому цивільному праві отримала назву «залік», ст.ст. 1289–1299 ЦК Франції. Так, відповідно до ст. 1290 «залік відбувається без звернення до суду безпосередньо в силу закону, навіть без відома боржників; обидва зобов'язання (борги) погашаються взаємно у той момент, коли вони виявляються одночасно існуючими, у розмірі тієї частини, в якій вони існують обопільно» [11].

Вказана норма засвідчує, що залік є автоматичною формою виконання зустрічного зобов'язання. Під час його здійснення не виникають жодні умови щодо ініціативи, модальності поведінки чи будь-які інші умовності, які б могли вплинути в подальшому у разі визнання однією зі сторін заліку обмеженим правочином. Тобто закон максимально спростив відносини двох сторін, які мають обопільні зобов'язання. Причому не мають значення навіть обсяги зустрічних зобов'язань, оскільки ЦК Франції передбачає, що залік відбувається у пропорційних обсягах стосовно будь-якого зустрічного зобов'язання.

Надзвичайно важливим питанням цивільно-правового регулювання заліку за французьким законодавством є визначення ліквідності його предмета. Так, на думку А.В. Єгорова, «умова про ліквідність зустрічної вимоги, що висувається до заліку, на відміну від французького, невідома німецькому і швейцарському правопорядкам. Тобто вимога є ліквідною (підлягає заліку) тоді, коли відсутні жодні сумніви щодо наявності зустрічного зобов'язання у грошовому вимірі» [4, с. 119].

Інакше кажучи, французький законодавець уможливує проведення заліку винятково щодо ліквідних предметів, якими можуть бути не обов'язково гроші, а такі речі, що мають високу цивільну оборотоздатність.

Більш суттєвий інтерес становить аналіз положень ст. 1294 ЦК Франції, в якій передбачається можливість включення у відносини заліку третьою стороною, що автоматично свідчить про те, що залік не обов'язково є одностороннім правочином. Мова йде про поручителя, який «може висунути у вигляді заперечення вимогу про зарахування заліком предмета зобов'язання боржника перед кредитором у відносинах основного зобов'язання. Водночас поручитель може вимагати проведення заліку у разі невиконання кредитором зустрічних зобов'язань перед боржником за основним зобов'язанням, оскільки в таких зобов'язаннях кредитор є боржником поручителя» [11]. Подібна норма

стосується і солідарних боржників, які не можуть вимагати припинення зобов'язання зарахуванням, якщо таке зобов'язання не виконано стосовно головного боржника. Тобто можна констатувати той факт, що поручитель є не лише суб'єктом відносин зобов'язання, але і певним арбітром у процесі припинення зобов'язання зарахуванням з метою дотримання прав боржника за основним зобов'язанням.

Доречною з погляду вітчизняного досвіду цивільно-правового забезпечення інституту припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог є норма ЦК Франції, яка регулює залік у разі поступки боргу. Так, відповідно до ст. 1295 «боржник, який прийняв поступку його вимоги кредитором третій особі, втрачає право на заперечення щодо заліку на вимогу особи, якій відбулася поступка. У разі заперечення проти поступки боргу у боржника залишається право на заперечення щодо проведення заліку. Якщо боржника не поінформували, що його борг було передано на правах поступки третій особі, він має право на заперечення під час проведення заліку такою особою, але така поступка перешкоджає заліку лише тих вимог, які виникли після такого повідомлення» [11].

Таким чином, проаналізувавши норми французького цивільного законодавства щодо застосування механізму заліку як способу погашення зобов'язання, можна сформулювати низку ключових висновків:

– залік є автоматичним у разі зустрічного зобов'язання і здійснюється за законом без додаткових умов чи дій з боку сторін;

– залік може здійснюватися автоматично винятково щодо сторін основного зобов'язання. Якщо ж у їхніх відносинах наявна третя сторона, поручитель або відбувається поступка боргу, то тоді автоматичне проведення заліку неможливе;

– залік неможливий за умови множинності зобов'язання та множинності кредиторів у одного боржника. Така ситуація є традиційною для справ про неспроможність і банкрутство, оскільки французьке законодавство сприяє фінансовому оздоровленню боржника.

Переходячи до аналізу цивільно-правового регулювання такого способу припинення зобов'язання, як зарахування зустрічних однорідних вимог за німецьким цивільним законодавством, звернемо увагу на той факт, що Цивільне уложення Німеччини (далі – ЦУ Німеччини), так само як і французький аналог, містить інститут заліку, який не належить до способу припинення зобов'язання, однак є засобом виконання зустрічних зобов'язань. Крім того, як вказує М.В. Горбачова, ЦУ Німеччини відносить залік напряму до односторонніх правочинів та імперативно забороняє «надавати боржником заліку умовного характеру у разі односторонньої відмови від виконання зустрічного зобов'язання із подальшим відновленням відносин зобов'язання після здійснення заліку кредитором такого боржника» [2, с. 73–74]. Тобто головний акцент у німецькому цивільному праві робиться на неприпустимість зловживання заліком у відносинах зустрічного зобов'язання. На думку І.О. Зеніна, неприпустимість

зловживання заліком як «цивільно-правове втілення принципу обов'язковості виконання зобов'язання шляхом розширювального тлумачення положень закону поширюється доктринально і правозастосовною практикою на всі ситуації реалізації секундарних прав (Gestaltungsrechte) [6, с. 117–119].

Як підкреслює М.В. Горбачова, спираючись на результати досліджень Д.В. Гудкова, традиційно німецька доктрина цивільного права заперечує можливість «заліку за умовного характеру пасивної і (або) активної вимоги. Обґрунтовується це тим, що умовна вимога не відповідає необхідним критеріям, встановленим для пред'явлення її до заліку. Вимоги, що висуваються до заліку, мають бути зустрічними й однорідними, термін виконання повинен вважатися таким, що настав. Сучасне вчення виходить із неприпустимості застосування до зобов'язальних відносин характерного для речового права принципу *numerus clausus* з метою обмеження можливостей сторін зі створення нових конструкцій» [2, с. 73-74]. Інакше кажучи, залік за німецьким цивільним правом завжди має реальний характер, а тому по щодо зобов'язання німецька доктрина цивільного права і розглядає залік як спосіб його виконання, що означає неможливість застосування заліку у тому разі, коли зобов'язання є незіставними за розміром (навіть за умови родової тотожності вимог, що підлягають виконанню) або множинними.

Як зазначає А.В. Єгоров, важливим для німецького законодавця є однорідність предметів зустрічних зобов'язань: «Однорідність предмета означає, що він повинен мати однакові якості. Це стосується насамперед грошових вимог, якщо вони мають виконуватися в однаковій валюті. У Німеччині допускають залік і в тому разі, якщо вимога виражена в іноземній валюті» [4, с. 119].

Окремо варто звернути увагу, що ЦУ Німеччини містить навіть окрему норму §320, яка передбачає відмову від виконання зобов'язання у зв'язку з виконанням зустрічного зобов'язання. Ця норма передбачає, що «особа, яка зобов'язана за двосторонньою угодою, може відмовитися від виконання свого зобов'язання до виконання зустрічного зобов'язання, за винятком ситуацій, коли така особа повинна виконати своє зобов'язання першою. Якщо зобов'язання має бути виконане щодо кількох осіб, то окремій особі може бути відмовлено у виконанні частини її вимог доти, доки повною мірою не будуть виконані зустрічні зобов'язання» [10].

Якщо ж більш детально проаналізувати норми ЦУ Німеччини, які регулюють залік, то тут варто звернути увагу на безпосередню відмінність цього цивільно-правового інституту від, скажімо, аналогічного інституту в праві Франції або України. Так, відповідно до §387 ЦУ Німеччини встановлюються ознаки заліку, до яких не належить необхідність настання терміну виконання зобов'язання. Натомість німецький законодавець вважає, що залік може відбуватися за умови «існування зустрічних вимог, виконання яких може вимагатися стороною тоді, коли будуть виконані вимоги, що висуваються до цієї сторони» [10].

Тобто залік можливий навіть за умови відсутності тотожно встановленого строку виконання зобов'язання. А фактично на вимогу іншої сторони зобов'язання, яка свою частину вже виконала. Ігнорування німецьким законодавцем строку настання зобов'язання як важливої умови здійснення заліку демонструє його намагання інтенсифікувати відносини між сторонами, а також підкреслює позицію А.В. Єгорова щодо об'єктивності існування заліку у зустрічному зобов'язанні.

Крім строку, вказаного для виконання зобов'язання, ЦУ Німеччини має ще одну особливість реалізації інституту зобов'язання. Йдеться про §388, відповідно до якого «залік здійснюється за допомогою заяви, зверненої до іншої сторони. Заява вважається недійсною, якщо зроблена за умови або із зазначенням терміну» [10]. Тобто ЦУ Німеччини виключає будь-яку строковість чи іншу часову детермінанту заліку як одностороннього правочину. Причому автоматичного правочину. Багато в чому саме автоматичністю і пояснюється неприйнятність і неможливість існування строків та термінів у відносинах заліку.

Досить цікавим є досвід німецького законодавця щодо врегулювання процедури заліку у разі накладення арешту на ті вимоги, щодо яких залік застосовується. Так, відповідно до §392 ЦУ Німеччини «під час накладення арешту на вимогу заліку вимоги боржника до кредитора виключається тільки у разі, якщо боржник набув свою вимогу після накладення арешту, або якщо термін виконання його вимоги настав після накладення арешту, або якщо вимога має бути виконана пізніше, ніж вимога, на яку було накладено арешт» [10].

На нашу думку, ця норма цілком має бути імплементована у вітчизняне законодавство. Доводячи цю тезу, варто акцентувати увагу на відносинах із приводу банкрутства, коли суб'єкт господарювання, потрапивши в ситуацію неплатоспроможності, не може

виконувати власні зобов'язання не лише через брак коштів, але і в силу закону, причому такий боржник може володіти ресурсами та активами, достатніми для виконання зобов'язання, однак закон прямо заборонятиме йому розраховуватися із кредиторами.

Висновки. Підбиваючи підсумки законодавчого регулювання інституту зарахування зустрічних однорідних вимог у законодавстві європейських країн, доцільно сформулювати такі висновки.

По-перше, привертає увагу відмінність підходів законодавців різних європейських країн щодо сутності заліку. Зрозуміло, що їхня позиція ґрунтується на цивільно-правовій доктрині та на правових традиціях регулювання суспільних відносин у тій чи іншій правовій системі. Так, у Франції залік – це спосіб погашення зобов'язання, у Німеччині – це спосіб його виконання. Право Великої Британії визнає, що у разі застосування заліку відбувається неправомірне припинення зобов'язання, і воно не виконується повною мірою.

По-друге, існують різні моделі цивільно-правового регулювання заліку. Так, у праві Англії залік можливий винятково за умови наявності попередньої домовленості сторін відносин зобов'язання. У Франції, навпаки, залік передбачається автоматично за законом лише за умови наявності однорідних зустрічних зобов'язань із ліквідним предметом. Згідно із цивільним законодавством Німеччини залік є правом сторін відносин зобов'язання.

По-третє, серед основних напрямів удосконалення вітчизняного цивільно-правового регулювання відносин припинення зобов'язання зарахуванням зустрічних однорідних вимог варто назвати поширення цього способу завершення відносин зобов'язання на відносини із публічними органами влади; удосконалення механізму застосування зарахування під час арешту майна боржника; запровадження автоматичності проведення зарахування у разі зустрічності та однорідності вимог.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буднева Г.Н. Гражданское и торговое право зарубежных государств. [Учебник: В 2-х томах. Т. 1 / Г.Н. Буднева, Е.А. Васильев, А.В. Грибанов, В.В. Зайцева, и др.; отв. ред.: Васильев Е.А., Комаров А.С. – 4-е изд., перераб. и доп.]. М.: Международные отношения, 2006. – 560 с.
2. Горбачева М.В. Зачет в немецком праве / М.В. Горбачева // Сибирский юридический вестник. – № 2. – 2011. – С. 71–76.
3. Гражданское и торговое право зарубежных стран / под общ. ред. В.В. Безбаха, В.К. Пучинского – М., 2004. – 440 с.
4. Егоров А.В. Германская модель зачета в приложении к российским реалиям: теория и практика / А.В. Егоров // Вестник Высшего арбитражного суда Российской Федерации. – №3. – 2014. – С. 108–128.
5. Жюллио де ла Морандьер Л. Гражданское право Франции : [пер. с фр. Е.А. Флейшиц ; [Рецензия] / Н.В. Рабинович. – М., 1958. – 742 с.
6. Зенин И.А. Гражданское и торговое право зарубежных стран : учебник для бакалавров : [И.А. Зенин / 13-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Издательство Юрайт, 2013. – 282 с.
7. Кабанов А.А. Гражданское и торговое право зарубежных стран: Вопросы, ответы и словарь терминов. 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: СПбУУиЭ, 2015. – 432 с.
8. Кудинов О.А. Гражданское и торговое право зарубежных стран [2-е изд./ О.А. Кудинов. – М.: Дашков и К, 2012. – 92 с.
9. Новосельцев И.И. Транскордонна неплатоспроможність у міжнародному приватному праві: дис. к. ю. н.; спеціальність : 12.00.03 - Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / І. І. Новосельцев. – К.: НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2012. – 20 с.
10. Bürgerliches Gesetzbuch [Electronic resource] – Access point: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>
11. Code civil France [Electronic resource] – Access point: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?jsessionid=E3D2688FF9527029AE46D8538FF8AD09.tpdila10v_3?idSectionTA=LEGISCTA000006150261&cidTexte=LEGITEXT000006070721&dateTexte=20160101